

Йордан Йовков

Пирин

На една вечеринка, в късните часове на нощта, когато веселието достига най-неудържимите си и буйни пориви, млади хора запяха една позната песен – хубавата песен на Пирин. Въодушевляването изглеждаше да е голямо и общо, в очите на всички гореше огън, върху челата падаха кичури коса, чашите високо се издигаха, ръцете се размахваха в смели и заканаелни жестове. Беше ли това предвзето и притворно рисуване, или дълбоката и неотразима прелест на тая песен наистина трогваше и вълнуваше всички? Не зная. Но сам аз бях обзет от силно вълнение, едно смесено чувство на скръб, благоговение и възторг, защото пред мене възкръсваше далечен спомен, и тъжен, и хубав.

През май 1913 година пътувахме от Демирхисар за Дойран. Бяха горещи и задушни дни и слънцето хвърляше върху пожълтелите полета тропически жар и ослепителен блясък. По прашното и нажежено шосе войниците вървяха изнемощели, приведени под своя товар, почернели и прашни, с болезнени и трескави очи, в които сякаш стоеше една неизменна молба за почивка, за сянка и за вода. Все пак колоната се движеше бавно, но твърдо и стегнато, с това безропотни търпение и с тая почти трогателна упоритост, които, покрай подвизите на бойните полета, бяха създали и друг, едва ли не по-голям и по-удивителен подвиг – подвига на едно безкрайно мъченичество.

Едва в Рупелското дефиле върху нас полъхна облекчителната и ведра прохлада, която идеше от Струма. Ние минавахме по големия железен мост и под нас шумеше реката, многоводна и широка. От двете ѝ страни, отвесно и право нагоре, подобно на исполински стени, се издигаха стръмни планински урви, изпъстрени със синкави сипеи и тъмна гора. На другия бряг спряхме и се обърнахме назад. Далеч накъде, в посоката, откъдето идеше Струма, в чистия и лазурен фон на небето, като че изрязано и включено в рамка между стръмните стени на прохода, далеч на север, като загадъчно и странно видение, издигаше се самотна и висока планина, покрита още със сняг, сякаш цяла изваена от чист и девствен мрямор. Върху нея блещяха брилянтните искри на слънцето, обграждаше я отвсякъде нежната синина на небето. Това беше Пирин.

Войниците, забравили умората, подпрени на пушките си, гледаха, учудени и възхитени. Тя, които още пристигаха, отиваха при тях, образуваха се големи групи, простираха се и сочеха ръце. Лицата оставаха неподвижни, очите гледаха мечтателно и унесено, отсечено и кратко се чуваше: „Пирин!“ И всеки замълчаваше, защото това, което пълнеше душата, беше много силно и дълбоко, но като че за него нямаше думи...

За първи път виждах Пирин и аз. Не изпитвах и най-малкото

разочарование. Пред моите очи стоеше същият тоя образ, които е въставал във въображението ми сред епичния лъх и суровите картини на хайдушките песни. Аз виждах Пирин наистна хубав, горд, изправен високо в небето и оттам, в царствено величие и могъщество, спрял тежък и неподвижен поглед над всички други планини и усои. И властно и неотразимо възкръсваше едно голямо минало, многоцветният и кипящ живот на цели векове, в които има толкова много величие, толкова много поезия и красота, че не едно събитие е добило фантастичността на приказка и не една личност продължава да живее в боготворението на мит. Над тая земя, в която страданието и скръбта са и сега тъй големи, както преди векове, като че небето е било всякога по-високо и бог – по-чужд и по-глух. И молитвите и упованието, любовта и надеждите от всички хижи, от всички измъчени души са стигнали само дотук, до Пирин. Едно близко и родно небе, в което те са търсели тоя бог, тоя промисъл, който един е бял над тях. И неговото име, благоговейно и радостно прошепвано от хиляди уста, е: Пиринският цар. Може би най-обичаният и най-желаният цар на земята.

Колко много подвизи, колко свето мъченичество и колко безкръстни гробове на всяка пътека и на всяка чука на тоя Пирин! Пирин, по чиито снежни урви цъфтят еделвайси, Пирин с цветните си и зелени ливади, с прохладните сенки на вековните си гори, Пирин с овчарите и ваклите стада, със студентите си кладенци и сините си бистри езера, в които се къпят самодиви. Понякога природата щедро изсипва много красота и много дарове само на едно място и свързва за всякога с него съдбите на един народ. И както в древните религии, в душата на народа се поражда и живее една мистична обич и поколение към това място. Пирин има това поклонение и тая любов.

* * *

Ние продължихме своя път и след няколко дни вече бяхме в Дойран. Из улиците на града, между хилядите войници от разните полкове и дивизии, срещаша се тук-таме млади хора в зелени униформи и каскети. Това бяха четници, които, както казваха, готвеха се скоро да заминават. Показаха ни веднъж и войводата на четата: млад човек, висок и хубав, с бледно нежно лице и мечтателни очи. Нищо сурово и хайдушко, нищо заповедническо и властно нямаше у тоя замислен и мълчелив момък.

Нашият лагер беше на една височина над самото Дойранско езеро. Една хубава топла вечер ние седяхме пред откритите палатки. Беше вече тъмно, езерото не се виждаше, но целият мрак като че се беше събрал

над земята, защото небето, по което горяха безброй звездици, беше по-светло и на хоризонта се открояваха тъмните и тежки масиви на Беласица и Круша. Наблизо под нас градът блещеше с безбройните си осветени прозорци, подобно на грамаден полилей, увиснал ниско в мрака. И там някъде, в прибрежната част на града, дето беше дървеният кей, чуваше се висока глъчка. Скоро от нея почнаха да се отделят малки огньовете, които плавно се задвижиха напред. По тъмното и невидимо езеро тръгнаха лодки.

Там се пренесе и глъчката. Един другар се завръщате в тая минута от града и ни съобщи, че това са четниците, които утре заминават, цял ден са се веселили и сега ще правят разходка с лодки по езерото.

Ние заследихме огньовете, които лъкатушеха и се движеха като блуждаещи светулки. Глъчката престана изведнъж и настъпи дълбока и безмълвна тишина. Внезапно гръмна музика. Свиреха песента на Пирин. Но музиката замлъкна, щом свърши първият куплет. Веднага хор от силни мъжки гласове подхвана същата мелодия. Посред тихата лятна нощ високо и ясно се издигаше песента, разливаше се и звучеше в широки, трепетни и страстни струи. Огньовете тихо се движеха, лодките и хората не се виждаха и сякаш из мрака на една бездна излизаше възторженият и тържествен възглас: „Планино, Пирин планино, колко си, Пирин, хубава!“ Хорът замлъкваше на свой ред и след него почваше музиката и в нейните звукове по-широко и по-силно трептеше това могъщо и непонятно чувство, за което думите на самата песен бяха малко и не достатъчно изразителни.

Рядко аз бях виждал нещо тъй величествено и хубаво. Звездната нощ, мълчеливите планини, натрупаните войници от лагера, тъмното езеро, тоя хор и тая музика. Това не беше разгулното и грубо пеење на весела и безгрижна компания. Това приличаше повече на странен и тържествен обред, на възторжен и религиозен апотеоз. Далеч зад Беласица се виждаха спрени бели облаци. От време на време там проблясваха светкавици, които запалваха минутни отражения в тъмното езеро. Там някъде, зад тия облаци, беше Пирин. Като че тая песен и любовта, и поклонението в нея стигаха до него и тия далечни и мълчеливи светкавици сякаш бяха радостните тръпки на една могъща и родна душа...

Лодките се доближиха и към нас, високо и шумно се разсипа цяла буря от гласове, един вихър от възторг, опиянение и радост. После те постепенно почнаха да се отдалечават, блуждаещите огньовете намаляваха, но хорът се редуваше с музиката и далеч вече, като заглъхващо ехо, с една трогателна настойчивост и беззаветна любов замираще рефренът:

„Колко си, Пирин, хубава!“

Отпосле почти цял месец ние прекарахме наедно с тия четници. На нашата позиция те имаха най-високия и самотен връх, едно истинско орлово гнездо. Оттам те надничаха и поглеждаха към оная страна, дето още имаше робство и отдето още идеше ехото на страдание и скръб. И всяка вечер те запалваха на своята височина голям огън – предвестна звезда в мъчителните и тъмни нощи там долу, в полето...

На тая същата височина аз срещнах веднъж войводата на четниците, отдавна вече наш познат и другар. Знаех вече много нещо за него. Знаех, че той дълги години е ходил по планините, че е бил близък и доверен другар на Апостола, Енидже-Вардарското слънце. И близостта му до тоя легендарен войвода, всичкото възхищение и любов към когото е тъй силно изразено в това име, което му е дал народът, тая близост, която криеше спомените на много подвизи, после умът и безсъмненото благородство, което се виждаше във всяка постъпка и всяка дума – всичко това пораждаше едно непринудено и искрено уважение към него. Както всякога, аз го намерих замислен и мълчелив. Пред нас се разстилаше цялата Вардарска долина, виждаше се сребърната ивица на реката, белите здания на селата сред зелените черничеви градини. Аз знаех, че той получава редовни съобщения оттам. Може би сега е по-добре и нови изстъпления и насилия няма? Може би е близо вече и краят на всичко това? Отдавна вече той беше спрял загрижен и мечтателен поглед далеч към Вардара. „Лошо – отговори ми той след дълга пауза. – Там има още много, много работа“...

Разбрах ясно каква дълбока и силна привързаност се таи в душата на тоя човек, вън от която и събития, и хора остават безразлични и чужди. В тоя студен и отчужден поглед се четеше голямата грижа и страшната отговорност на един възложен завет, на един свет и тежък дълг. Може би последният завет и последната воля на Енидже-Вардарското слънце. Спомних си сега разходката по езерото, музиката и хора, песента на Пирин. И сега още по-ясно почувствувах религиозната почти тържественост и обредност на всичко това. Пред далечното видение на Пирин, като пред жертвенка на един храм, тоя млад и бледен момък и неговите другари поднасяха и обричаха най-чистата си и най-скъпа жертва: своите младини, своята кръв и своето сърце.

Войната скоро се започна и ние се разделихме, всеки по своя път. С четниците повече не се видяхме. Но в първите дни, при първите наши успехи край Вардара, аз искрено споделях в душата си тяхната голяма радост и тържество. Настъпиха тежки и скръбни дни след това. Нашата

армия отстъпваше и оставяше зад себе си най-тъмно отчаяние и безнадеждност. В Дойран, сред суетата и безредицата, които пълнеха града, аз се отбих в болницата, за да потърся ранен един другар. Не го намерих, но там неочаквано видях младия войвода на четниците. Още побледен и по-слаб, той лежеше с бели превръзки над челото, но които имаше червени петна от кръв. Той не можеше или не искаше да ме познае. Облегнат на възглавниците, той беше възвил глава и гледаше настрана, в пространството, със застинал и тъжен поглед. Същият поглед, с който някога гледаше към Вардара. В тоя поглед пак се четеше страшната отговорност на един тежък дълг, верността на един завет, но имаше сега и някакво недоумение и безкрайна горчивина. „Там има още много, много работа!“ – спомних си думите му.

Една стара жена, облечена в черно и с кърпа на очи, седеше до него на леглото, приведена и мълчалива. Нямаше тук ни лекар, ни слуга, ни други болни. Те бяха сякаш изоставени от всички, сами забравили за всички. Коя беше тая жена – може би майка? Безмълвна и убита стоеше тя и, струваше ми се, в тая приведена и ридаеща жена беше събрана и въплътена любовта и безкрайната скръб на цяла една страна. Угасваше последният лъч, последният блясък на Енидже-Вардарското слънце! В тишината на една голяма горест умираше един герой и заедно с него умираше една легенда...

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов или екип на abc дизайн

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том първи, „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7911>]